

ДІАПАЗОН ГЕНДЕРНИХ ЗАЦІКАВЛЕНЬ ІВАНА ФРАНКА: ОСОБИСТИЙ ДОСВІД І ТВОРЧА РЕФЛЕКСІЯ

Катерина ШМЕГА

*Інститут Івана Франка НАН України,
вул. Драгоманова, 18, Львів, Україна, 79005,
e-mail: KShmeha@gmail.com*

Зосереджено увагу на стосунку Івана Франка до гендерної тематики, зокрема висвітлено його погляди на маскуліність. На основі Франкового листування, публіцистики та художньої творчості виявлено, що пріоритетними маскулінними чеснотами він уважав розум та здоровий глузд. Серед деструктивних чинників, які впливають на чоловіків, І. Франко розглядав пияцтво та деспотичну владу.

Одним із центральних концептів сучасних маскулінних студій є «криза маскулінності», генезою якої вважають другу половину ХХ століття, хоча значні кризові зміни припадають саме на Франкову епоху – другу половину ХІХ століття. Тому в його творчості виразно окреслені її передумови: криза патріархального шлюбу та інституції сім'ї, спричинена змінами в традиційному сімейному устрої і системі відносин між подружжям; механізація праці на фабриках і мануфактурах та виконання монотонної роботи в конторі з її рутинними й одноманітними функціями, які позбавили чоловіків можливості проявити свої традиційні риси. Ще однією причиною «маскулінної кризи» стало жіноцтво, адже за період життя всього декількох поколінь, з 1871 до 1914 року, виник новий тип жінок, який став загрозою для звичної різниці між статями. Емансипація жінки та її поступова інтеграція у виробничі відносини вибили чоловікам ґрунт з-під ніг: вони почали втрачати вироблені віками моделі сімейного укладу, у якому їм відведено роль лідера, годувальника, а дружині належало обмежене коло домашніх обов'язків.

Невдачі в особистому житті, сукупно зі складними економічними умовами, спричинились до масового алкоголізму серед чоловіків, особливо селян. Порушив І. Франко й важливе для маскулінного дискурсу питання влади у найрізноманітніших його виявах: влади над самим собою, влади над жінкою, над народом, влади у виробничих відносинах. Персонажів, які свідомо прагнуть влади, щоб користати нею задля задоволення власних потреб, І. Франко зобразив деспотичними та жорстокими, з патологічним потягом до агресивного, деструктивного лідерства (Валеріан Стальський, Тугар Вовк, Олекса Довбушук).

Ключові слова: Іван Франко, гендерні студії, маскуліність, ідентичність.

Гендерний підхід до Франкової творчості є одним із актуальних, однак ще не достатньо розвиненим напрямом сучасного франкознавства. Хоча елементи гендерного аналізу Франкової белетристики можна віднайти вже у працях його сучасників, зосереджених головню на феміністичних проблемах. Це зумовлено передусім активною

позицією та дієвою причетністю письменника до тогочасного емансипаційного жіночого руху в Галичині. Свого часу Наталія Кобринська у промові на ювілеї 25-літньої літературної діяльності Івана Франка (1898) зацентувала заслуги письменника як промотора й натхненника «жіночої квестії», «автора розвідки про жіночу неволю, писателя, що не раз подав руку жіночим змаганням до самостійності» і «впровадив в нашу літературу такі жіночі типи» [14, с. 325]. Саме Кобринська однією з перших оцінила Франкову майстерність у творенні жіночих образів й цікаво класифікувала їх: «опущені, скривджені навіть природою» («Сурка»), «упавші» («Між добрими людьми»), «невільниця подружнього життя» (Анна – «Украдена щастя»), «більше чутлива» (Ганя – «На дні»), «новий тип жінки-емансипантки» («Маніпулянтка»), «дві суперечності» – «найнижчої деморалізації і ніби високої моральності» (Анеля – «Для домашнього огнища») [14, с. 325]. Згодом (1936 року) проблему «Іван Франко і жіноче питання» в однойменній статті порушив Денис Лукіянович, наголосивши на різноаспектній Франковій участі в розвитку й популяризації жіночих інтенцій: «В українському жіночому русі заважив Франко як ментор, учитель і організатор перших жінок-письменниць, робітниць і піонерок у цій ділянці; як теоретик, публіцист і організатор самого питання; як творець жіночих постатей у поезії і белетристичній прозі» [11, с. 2]. Генезу феміністичних зацікавлень І. Франка критик угрунтовував на його «духовій структурі». Навпаки ж, Михайло Рудницький, автор розвідки «Жінка у творчості Франка», констатував, що Франко «майже не знав психологію жіноцтва» [15, с. 1] і що його «не хвилювала жінка як тайна» [15, с. 1]. Хоча із такими міркуваннями важко погодитися, враховуючи глибину психологізму у Франковій творчості та його пильну увагу і до чоловічих, і до жіночих типів.

Вагома роль у дослідженні гендерних поглядів Івана Франка належить Ірені Книш, яка у монографії «Іван Франко і рівноправність жінки» (1956) ґрунтовно та послідовно висвітлила стосунок І. Франка до важливих із сучасного погляду гендерних питань. Дослідниця пов'язує Франкові феміністичні зацікавлення з впливом традицій Т. Шевченка, у творчості якого ця тема була особливо продуктивною: «хто знав Шевченкового Кобзаря напам'ять – той не міг остатися байдужим до жіночого питання» [8, с. 73]. Водночас вказує, що жіночу емансипацію І. Франко розглядав в одному контексті з іншими суспільно-економічними, культурно-просвітницькими питаннями, зокрема в аспекті духовної ідентичності жіноцтва. Франкову «високу опінію про жінок» дослідниця ілюструє художнім та епістолярним матеріалом письменника.

Феміністичний аналіз художньої творчості І. Франка здійснила також сучасна дослідниця Марта Госовська, зауваживши, що Франкові «ідеї, висловлені у теоретичних працях, знаходять своє логічне продовження у художніх творах» [5, с. 73]. Проаналізувавши критичні статті І. Франка, М. Госовська висноує, про гендерну маркованість критичного методу письменника, оскільки він «зосереджується на категоріях чоловічого/жіночого, особливостях письма та образності тексту, не нівелює гіноцентричного чи андроцентричного характеру літературного твору, адекватно реагуючи на текстуальні “гендерні маячки”» [4, с. 280]. Новаторським уважає М. Госовська жіночий образ антиберегині, який уперше з'явився саме у Франковій

прозі. Однак І. Франко також популяризував образ *femme fatale*, який став одним із центральних у літературі та мистецтві модерну. Саме над художньо-аксіологічною й візуальною конотацією цього образу застановилися Тетяна Муранець у своїй статті «Портрет фатальної жінки у прозі Івана Франка» [13], Алла Швець – у контексті дослідження злочинних типів І. Франка [18], а також Мирослава Крупка у доволі розлогій та ґрунтовній статті про світ жінки у прозі І. Франка [9].

Дотепер найбільший інтерес для сучасного франкознавства з гендерного погляду становили саме типи фатальної жінки та жінки-емансипантки, тоді як актуальною видається потреба осмислення, класифікації, інтерпретації та характеротворення також чоловічих образів та їхніх виключно чоловічих соціокультурних проблем, аксіологічних настанов, психологічних мотивів, які формують маскулінний дискурс Франкової прози.

Про увагу І. Франка до проблем сучасного йому чоловіцтва свідчить приватне листування та наукові розвідки, у яких він висловлював думки про те, яким має бути чоловік, аналізував економічні та соціальні чинники алкоголізму та безробіття, що деморалізують чоловіків та призводять до завчасного виснаження й смерті. Варто зазначити, що думки та погляди письменника під впливом життєвих обставин та набутого досвіду доволі часто коригувалися, трансформувалися, переосмислювалися. Змінювався і його погляд на жіночі й чоловічі соціальні ролі. Так в одній із ранніх своїх статей «Женщина-мати»¹ дев'ятнадцятилітній Іван Франко, ще не маючи достатнього життєвого досвіду у взаєминах зі жінками, підхоплює й розвиває андроцентричні гасла тогочасних психологів, зокрема й німецького лікаря Германа Кленке про розмежування соціально-рольових, біологічних, психофізіологічних, емпіричних, ментальних засад укладу жінки та чоловіка: «життя мужчини – то широкий світ, життя жінки – тихий родинний круг. Природа сама освободила мужчину од займання дитиною, – він єсть голова, хранитель родини, громадить добро в дом; жінка, в тіснішій крузі жиючи, удержує, порядкує і заховує потрібне на потрібну хвилю [...] Ознаками мужчини єсть: сила, повага, постійність, смілість, розум і розсудок; ознаки жінки – то прелесть, податливість, уягливість, терпеливість і певний делікатний такт, котрий не раз завстидає і найбистроумніші обчислення мужчини. Мужчина любить свободу своєї волі, жінка – обичайність, мужчина гордиться наукою, силою волі, мужеською твердістю, жінка оздобує єсть чувство, встидливість і чистота» [17, т. 53, с. 560–561]. Згодом у пізніших працях І. Франко коригував свої давніші погляди на жіночу та чоловічу природу, однак деякі риси, приміром «розум і розсудок», упродовж життя вважав пріоритетними маскулініними чеснотами.

Уже через три роки після публікації цитованої праці у листі до Ольги Рошкевич він писав: «Я признаю для жінки право і обов'язок зовсім рівного розвою і становища в суспільності, як і для мужчини» [16, т. 48, с. 108], тобто відійшов від вузько обмеженого трактування соціальних та гендерних ролей для обох статей, схилиючись до паритетності. Неодноразово у своїх статтях І. Франко висловлював думку, суголосну з його художніми творами, що людина – «це продукт свого оточення, продовження своїх

¹ Уперше надруковано в журналі Друг, 1875 р., № 22, 15 (27) листопада, с. 532–544; № 23, 1 (13) грудня, с. 551–554; 1876 р., № 2, 15 (27) січня, с. 29–31; № 4, 15 (27) лютого, с. 60–62.

предків, природи та суспільства, серед яких вона живе, що з усіма цими чинниками вона пов'язана безліччю нерозривних уз» [16, т. 28, с. 236], тому проблеми гендеру як соціальної статі були для І. Франка одними із першочергових, хоча ні він, ані тогочасні науковці таким терміном не оперували.

Критерієм національної матримоніальної культури, «мірою розвитку як цілого народу, так і поодинокого чоловіка» [16, т. 46, ч. 1, с. 71] була для І. Франка позиція чоловіка у взаєминах із жінкою. У розвідці «Життя Івана Федоровича і його часи» він виокремив й описав два типи чоловіків, беручи за основу міжособистісні гендерні стосунки. Перший тип – «нерозвитий чоловік» – керується передусім фізичними потягами, яким підпорядковує усі свої дії. Тому нерідко його любов є жорстокою та егоїстичною, від чого передусім страждає жінка. На противагу йому, «розвитий чоловік» бачить у жінці, окрім фізичної оболонки, її «людське достоїнство», тому поважає її як рівну собі. Любов такого чоловіка є більш тривкою, оскільки нею керують духовні, а не фізичні потреби. Така класифікація була новаторською, адже, по-перше, доводила існування різних форм маскулінності із притаманними їм аксіологічними настановами, а по-друге – засвідчувала Франкове розуміння маскулінності як сукупності багатьох чинників, серед яких далеко не останнє місце займає готовність та уміння любити і поважати жінку.

Усвідомлення власної гендерної ідентичності фрагментарно наявне у Франковому автобіографічному дискурсі. У листуванні письменника доволі часто подибуємо елементи саморефлексії, осмислення власної маскулінності та своїх «чоловічих проблем», пов'язаних із труднощами у професійній сфері, фінансовою нестабільністю, класовим та етнічним походженням, матримоніальними і любовними розчаруваннями. Вияв особистих чоловічих інтенцій, аксіологічних устоїв, власного маскулінного психоукладу латентно відбивається в інтимних листовних одкровеннях І. Франка з близькими друзями (М. Павликом, М. Драгомановим, Оленою Пчілкою) та з жінками, яким симпатизував, яких любив та з якими планував майбутнє (Ольга Рошкевич, Анна Павлик, Климентина Попович, Юзефа Дзвонковська, Ольга Хоружинська).

У листі до А. Кримського від 26 серпня 1898 року зрілий І. Франко, аналізуючи прожиті роки та життєві впливи, які сформували його як чоловіка й письменника, визначальними назвав свої «зносини з жіноцтвом». Варто наголосити, що йдеться не лише про його обраниць, оскільки в іншому листі, до О. Рошкевич, він згадує про матір та няньку Марисю – двох жінок, чия смерть стала для нього травмою та ферментувала боязнь любові до жінки: «В хвилях, коли любов, або яке інше глибоке чуття мене найсильніше опановує, я тоді наймилішій особі справляю біль» [16, т. 48, с. 95].

Франків страх перед жінкою (любов'ю до жінки) є амбівалентним, оскільки, з одного боку, спрямований на неї (хвилювання через те, що його любов може завдати їй болю), а з іншого – на нього самого (боязнь бути покинутим). Можливо, саме ця амбівалентність почуттів до жінок є однією із причин відносно пізнього одруження, кількаразових, близьких до шлюбних, стосунків та їхніх розривів. Тому погоджуємось із висновками Лариси Бондар, що у розірваних взаєминах із Ольгою Рошкевич, Анною Павлик та Ольгою Білінською «йдеться не про соціалістичні чи якісь інші політичні

переконання, а про Франкову нещасливу впевненість у тому, що одруження принесе йому ранню смерть і горе, злидні – аж до жебрацтва – майбутній дружині й дітям. Оце був той Франків комплекс, який фатально вплинув на його долю». До цього «комплексу» Л. Бондар додає ще й «страх юнака перед одруженням узагалі» [2, с. 14]. Водночас його подальші стосунки та матримоніальні погляди, за спостереженням Алли Швець, ставали все більш раціоналізованими. Тому остаточне рішення про шлюб стало для І. Франка наслідком усвідомлення «онтологічної проблеми у заснуванні сімейного вогнища», не без впливу, однак, патріархальної традиції шлюбних зобов'язань [18, с. 132]. Важливим є і той факт, що виразне розуміння власної зрілості та готовності до створення сім'ї, навіть потреби у ній, прийшло до І. Франка у тридцятирічному віці, що симптомував про матримоніальну дозрілість й чітко визначені, зокрема й маскулітні інтенції та очікування (як біологічні, так і ментально-психологічні, патріархально-світоглядні). Саме в такому віці, на думку багатьох психологів, чоловік починає переосмислювати свої досягнення в житті, оцінює фінансове благополуччя, змінює погляди та вподобання. Отже, й для І. Франка цей вік став періодом моральної та гендерної зрілості, етапом, на якому чоловік стає мужем, проходячи такий важливий обряд ініціації як шлюб, щоб «почати нове життя, родинне» [16, т. 48, с. 559].

Не менш важливий, після жіноцтва, вплив на формування І. Франка як чоловіка мало його сирітство, передусім рання втрата батька. Адже, як і будь-який юнак, молодий І. Франко потребував наставника, людини, на яку можна рівнятися, чий життєві принципи закладуть фундамент для створення власних поглядів, опираючись на яку, можна творити себе як чоловіка. Таким взірцем найчастіше є батько, старший брат, або інший достатньо близький родич. Для І. Франка ж його «татуньо» був радше міфологізованим образом, витвореним його уявою на основі ранніх дитячих спогадів. З них батько постає ідеалізованим втіленням доброти та людяності, всеохопної любові, яка зігриває впродовж усього життя. Сучасна дослідниця Вікторія Дуркалевич, аналізуючи Франків травматичний досвід втрати батька називає пам'ять про нього «значущою присутністю» [7, с. 46], яка забезпечує духовну ідентифікацію з батьком, оскільки його особа повсюдно присутня у текстуальному світі. Рівняючись на батька – вправного та знаного майстра («як чоловік і ремісник він мав велику повагу не тільки в своєму селі, але й широко в окрузі і досі ще багато людей з великою пошаною згадує “Яця (Якова) коваля з Гори”» [16, т. 49, с. 241]), І. Франко обрав собі за життєву мету опанувати письменницьке «ремесло» та повернути його на благо людям. Звідси – титанічна інтелектуальна праця (адже від фізичної батько його всіляко вберігав), навіть перетворення власної квартири у робоче місце з постійними відвідувачами та жвавими дискусіями, за аналогом до батьківської кузні.

Дослідниця маскулітності Елізабет Бадентер проаналізувала тип «м'якого чоловіка», виникнення й існування якого вона, покликаючись на висновки психоаналітика Г. Корно, пов'язує з відсутністю рідного батька, який символізує опору, «хребет». Втрата батька створює негативний комплекс, який проявляється в нестачі внутрішньої визначеності й недостатній кристалізації самоідентичності. Ідеї такого мужчини невиразні, він зазнає труднощів у виборі мети і засобів її досягнення. Він прагне зайняти свій час якомога

більшою кількістю справ, щоб не думати про свою невпевненість, прагне визнання або успіху в коханні, щоб таким способом забезпечити собі міцний зовнішній панцир [1, с. 243–244]. Тому І. Франко, не маючи реальної батьківської опори, відчуваючи потребу в соціальній масці-панцирі, яка б відмежувала зовнішній світ від його внутрішніх комплексів та сумнівів, тяжів до «м'якої маскулінності». Як засвідчує Франкове листування, а також деякі автобіографічні твори, він сприймав себе як «романтичну натуру», хоча стабільно прагнув до раціоналізації буття. Приміром, характеризуючи себе у листі до О. Рошкевич писав: «темперамент мій такий, що не раз не можу побороти якогось чувства, котре мнов овладіє» [16, т. 48, с. 46]. М. Драгоманову ж в уже зрілому віці, відповідаючи на його закид про «романтичні скоки», зауважив: «Я вдачею своєю далеко більше романтик, ніж реаліст» [10, с. 543]. Попри такі відверті зізнання, він не пишався цими своїми рисами, а навпаки – намагався уникати неврівноваженої поведінки, відповідати суспільному уявленню про чоловіків як «людей реальних», які «сентиментальності не люблять, а хоч і люблять, то тишком, кождий для себе, а з другого сміються» [16, т. 48, с. 131]. Звернув на це увагу й поет Євген Маланюк: «При всім незаперечнім темпераменті Франка, при всім глибоко, щоправда, захованім, жарі його серця, почуття Франка – в його поетичній творчості – завжди проходять крізь суворий фільтр його інтелекту» [12, т. 1, с. 85–86].

Як літературний критик І. Франко часто звертав увагу на гендерну маркованість творів інших письменників. За словами М. Госовської, «апелюючи до праць австрійського літературознавця В. Шерера, І. Франко, чи не вперше серед українських дослідників, наголосив на потребі гендерного аналізу тексту (якщо послуговуватися сучасною термінологією) та на потребі розрізнення “чоловічого” та “жіночого” стилів письма» [5, с. 72]. Також І. Франко слушно зауважив, що в історії літератури є цілі періоди, яким притаманний жіночий, або чоловічий дух. Причому вжиті означення «жіночий» та «чоловічий» можна вважати символічними, оскільки І. Франко застерігав, що «поезія жіноча не мусить бути поезією жіноцькою» [16, т. 41, с. 13], створеною особою жіночої статі. Історію літератури І. Франко пов'язував з історією людських типів та їхніх взаємин, наголошував, що її завданням має бути «дослідження, наприклад, типу геройського батька, чи групи: чоловік поміж двома жінками» [16, т. 41, с. 13]. Такий підхід він використовував і щодо інтерпретації художніх творів, скажімо, у критичних статтях про Т. Шевченка, Л. Толстого чи В. Винниченка, а також при написанні історико-літературних оглядів.

Характеризуючи збірку В. Винниченка «Краса і сила» [3], І. Франко зауважив, що «серед млявої, тонко артистичної та малосилої або ординарно шаблонованої та безталанної генерації сучасних українських письменників раптом виринуло щось таке дуже, рішуче, мускулисте і повне темпераменту» [17, т. 54, с. 715]. Франко схвально оцінив виразно маскулінний стиль Винниченкової прози, у якій суспільних покидьків зображено без крихти сентиментальності. Особливо ж заімпонувало критиків, що автор «Краси і сили» вміло обсервує життя і передає його найнижчі елементи живо та без жодних прикрас. Варто зазначити, що Франко-критика приваблювали літературні персонажі із сильним духом, здатні протистояти суспільству, навіть ціною власного

життя. При цьому для нього не мала значення стать персонажа, у чому пересвідчуємось на прикладі аналізу «Анни Кареніної» Л. Толстого. І. Франко захоплювався силою духу Анни, писав, що «перед такою жінкою, справжньою героїнею і піонеркою майбутнього, скромна самка, нянька і опікунка свого домашнього вогнища [...] мусить покірно схилити чоло замість кидати в неї камінням погорди або співчуття» [16, т. 28, с. 240]. Знаково, що чоловічого персонажа, достатньо мужнього та духовно співмірного з Анною у Толстого немає, адже Вронський, зауважив І. Франко, «виявився пересічним молодим паничем без тієї сили волі, без того гарту й самостійності характеру, без того вміння створити собі свій окремих світ, коли світ аристократичний замкнув перед ним двері, – одним словом, без тих чоловічих рис, які б дорівнювали жіночим рисам Анни» [16, т. 28, с. 241]. І. Франко зосередив свою увагу на такому важливому гендерному аспекті у творчості Л. Толстого, як стереотип чоловічої моральної, духовної та розумової вищості на жінкою, а разом з тим проаналізував два протилежні маскуліні та фемініні типи – Анна і Кітті та Вронський і Ларін, виділивши Анну як тип «нової людини».

Франкові прозові твори свідчать про його зацікавлення гендерною проблематикою не лише феміністичного спрямування, але дотичною до сучасних маскуліних студій. Адже більшість його персонажів-чоловіків є проблемними або новаторськими типами, поява яких зумовлена не лише авторською інтенцією, а й значною мірою новими культурними та соціальними чинниками, які трансформували звичні уявлення про чоловіче та жіноче, змінювали усталений спосіб життя чоловіків.

Одним із центральних концептів сучасних маскуліних студій є «криза маскуліності», генезою якої вважають другу половину ХХ століття, хоча значні кризові зміни припадають саме на Франкову епоху – другу половину ХІХ століття. Тому в його творчості виразно окреслені її передумови: криза патріархального шлюбу та інституції сім'ї, спричинена змінами в традиційному сімейному устрої і системі відносин між подружжям; механізація праці на фабриках і мануфактурах та виконання монотонної роботи в конторі з її рутинними й одноманітними функціями, які позбавили чоловіків можливості проявити свої традиційні риси. Ще однією причиною «маскуліної кризи» стало жіноцтво, адже «за період життя всього декількох поколінь, з 1871 до 1914 року, виник новий тип жінок, який став загрозою для звичної різниці між статями» [1, с. 32]. Емансипація жінки та її поступова інтеграція у виробничі відносини вибили чоловікам ґрунт з-під ніг: вони почали втрачати вироблені віками моделі сімейного укладу, у якому їм відводилась роль лідера, годувальника, а дружині належало обмежене коло домашніх обов'язків. До того ж загострення конкуренції на ринку праці спричинило і конкуренцію у виборі партнерів: шлюб розглядали як вигідну угоду для обох сторін, про любов чи приязнь при цьому майже не згадували. Звідси – взаємна ненависть, зради та нарікання обох членів подружжя. Змінилося суспільне позиціонування самого інституту шлюбу, з яким дисонувало новочасне контрверсійне гасло «вільної любові»¹.

Невдачі в особистому житті, сукупно зі складними економічними умовами,

¹ Див. детальніше про це: *Возняк М.* Кобринська, «вільна любов» і радикали (участь Франка в спростуванні Павлика) / *М. Возняк* // Українське літературознавство. – 1970. – Вип. 10. – С. 113–119.

спричинилися до масового алкоголізму серед чоловіків, особливо селян, на чому зацентрував І. Франко у статті «Жіноча неволя в руських піснях народних»: «Поганий економічний порядок невдержимою силою пре нашого мужика – особливо біднішого – до п'янства. В п'янстві він шукає забуття своєї неволі; п'янство – то його протест проти того ладу, котрого всіх кінців і движучих пружин він не може збагнути своїм розумом, серед котрого він не може придумати для себе ніякої підмоги. От він і пускається, опустивши руки, в той вир, котрий несе його до погибелі...» [16, т. 26, с. 231]. Порушив І. Франко й важливе для маскулінного дискурсу питання влади у найрізноманітніших його виявах: влади над самим собою, влади над жінкою, над народом, влади у виробничих відносинах. Спільним є те, що в усіх цих випадках І. Франко критикував невміння зрозуміти механізми використання влади, наслідком чого є зловживання нею. Персонажів, які свідомо прагнуть влади, щоб користати нею задля задоволення власних потреб, І. Франко зображав деспотичними та жорстокими, з патологічним потягом до агресивного, деструктивного лідерства (Валеріан Стальський, Тугар Вовк, Олекса Довбушук).

Історик Ярослав Грицак, аналізуючи численні економічні та соціальні перипетії, які відбулися у Галичині в період з другої половини XIX до початку XX століття слушно зауважив, що «всі ці зміни сталися протягом життя Івана Франка. По суті, між його поколінням і поколінням його батьків пролягла борозна цивілізаційних змін» [6, с. 535]. Тому цілком закономірною є поява у творах І. Франка типів «нового чоловіка» та « нової жінки», відмінних від попередньої літературної традиції дискурсів маскуліності і фемінності, пов'язаних не з ідеалізованими образами чоловіка та жінки, а з відображенням різноманіття стратифікаційної структури суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бадентэр Э.* Мужская сущность / Элизабет Бадентэр. – Москва : Новости, 1995. – 304 с.
2. *Бондар Л.* Три любовні історії Івана Франка / Лариса Бондар. – Дрогобич, 2007. – 88 с.
3. *Винниченко В.* Краса і сила / Володимир Винниченко. – Київ : Вік, 1906. – 411 с.
4. *Госовська М.* На маргінесах: І. Франко в українському феміністичному дискурсі / М. Госовська // Парадигма. – 2013. – Вип. 7. – С. 273–283.
5. *Госовська М.* Феміністичні моделі прози Івана Франка: до проблеми наукового і художнього мислення / М. Госовська // Парадигма. – 2009. – Вип. 4. – С. 71–80.
6. *Грицак Я.* Іван Франко – селянський син? / Ярослав Грицак // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2006–2007. – Вип. 15. – С. 531–542.
7. *Дуркалевич В.* У пошуках нарративної ідентичності: індивідуальний міф у творах Івана Франка, Анджея Хцюка і Бруно Шульца / Вікторія Дуркалевич. – Дрогобич : Коло, 2015. – 366 с.
8. *Книш І.* Іван Франко та рівноправність жінки / Ірена Книш. – Вінніпег : Новий шлях, 1956. – 154 с.
9. *Крупка М.* Світ жінки у прозі Івана Франка / Мирослава Крупка // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнар. наук. конгресу, присвяч. 150-річчю від дня народження І. Франка, м. Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р. Т. 1. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2008. – С. 796–805.

10. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова. – Львів : ВЦ ЛНУ імені І. Франка, 2006. – 564 с.
11. *Лукіянович Д.* Іван Франко і жіноче питання / Денис Лукіянович // Жінка. – 1936. – Ч. 11–12. – С. 2–3.
12. *Маланюк С.* Книга спостережень : у 2 т. Т. 1 / С. Маланюк. – Торонто, 1962. – 480 с.
13. *Муранець Т.* Портрет фатальної жінки у прозі Івана Франка / Т. Муранець // Вісник Львівського університету. – 2013. – С. 82–97. – (Серія : Філологічна ; вип. 58).
14. Промова Наталії Кобринської на ювілей 25-літньої літературної діяльності Івана Франка у 1898 році // Кобринська Н. Вибрані твори / Наталія Кобринська. – Київ : Дніпро, 1980.
15. *Рудницький М.* Жінка в творчості Франка / М. Рудницький // Нова хата. – 1926. – Ч. 6.
16. *Франко І.* Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. – Київ : Наукова думка, 1976–1986.
17. *Франко І.* Додаткові томи до Зібрання творів у 50 томах. – Київ : Наукова думка, 2008–2011. – Т. 51–54.
18. *Швець А.* «Подружжя – майже завсігди лотерея...» (Матримоніальна концепція Івана Франка) / Алла Швець // Іван Франко : Тексти. Факти. Інтерпретації : зб. наук. праць. – Київ-Львів, 2011. – С. 128–137.

Стаття надійшла до редколегії 02.10.2018

Прийнята до друку 11.10.2018

THE RANGE OF IVAN FRANKO'S GENDER INTERESTS: PERSONAL EXPERIENCE AND CREATIVE REFLECTION

Kateryna SHMEHA

*The Lviv National Literary Memorial Museum of Ivan Franko,
150-152, Ivan Franko Str., Lviv, 79011, Ukraine,
Інститут Івана Франка НАН України
вул. Драгоманова, 18, Львів, Україна, 79005
e-mail: KShmeha@gmail.com*

The article focuses on Ivan Franko's relation to gender issues; in particular, his views on masculinity are highlighted. On the basis of I. Franko's correspondence, journalistic and artistic creativity, it was discovered that he believed brains and common sense to be the masculine virtues of top priority. Among the destructive factors affecting men, I. Franko considered drunkenness and oppressive power.

One of the central concepts of contemporary Masculine Studies is the «crisis of masculinity» whose genesis is believed to be the second half of the 20th c., although significant changes in the crisis date back to the era of I. Franko, viz. the second half of the 19th c. Therefore, his works clearly outline its prerequisites: the crisis of patriarchal marriage and the institution of the family, caused by changes in the traditional family structure and the system of relations between spouses; mechanization of labor in factories and manufactories, and monotonous work in the office with its routine and monotonous functions, which deprived men of the opportunity to show their traditional features. Another reason for the «masculine

crisis» was womanhood, as within the lifetime of several generations, from 1871 to 1914, a new type of women arose, which became a threat to the usual difference between sexes. The emancipation of women and their gradual integration into industrial relations had kicked the ground from under the feet of men: they began to lose the age-old model of family-style, in which they were given the role of leader, breadwinner, whereas the wife had a limited range of home responsibilities.

Failures in private life, combined with difficult economic conditions, had led to massive alcoholism among men, especially peasants. I. Franko also touches upon important for the masculine discourse issues of power in their most various manifestations: power over oneself, power over woman, over the people, power in relations of production. The characters deliberately seeking power to use it to meet their own needs, are depicted by I. Franko as despotic and cruel, with a pathological craving towards an aggressive, destructive leadership (Valerian Stalskyi, Tuhar Vovk, Oleksa Dovbushchuk).

Keywords: Ivan Franko, gender studies, masculinity, identity.